

Povijest se ponavlja: nekad i sad glagoljičkih natpisa

„Svi usponi uvijek su stajanje na ramenima nekoga drugoga”, reče jednom zgodom akademik Stjepan Damjanović. Kao što hrvatski glagoljaši stoje na ramenima prvaka ćirilometodske misije, tako se i cjelokupna povijest hrvatskoga jezika i književnosti uzdigla s ramena srednjovjekovnih „vitezova glagoljaškoga reda”. Drugim riječima, svi smo mi izišli iz habita popova glagoljaša.

Stoga i ne čudi što već stoljećima uglatoj glagoljici među Hrvatima ništa ne može stati na kraj, pa tako ni suvremena *scripta franca* – latinica. Na medijima drukčijima od onih povijesnih i dandanas se ispisuju glagoljička slova i glagoljički natpisi: nekad dljetom i čekićem ili guščjim perom, a danas kistom, sprejom i iglom za tetoviranje; nekad na kamenu i pergamentu, a danas na tkanini, kvartovskome zidiću ili mišićavoj nadlaktici.

Suvremena su područja glagoljanja raznolika: znanost i obrazovanje, kultura, supkultura, pop-kultura, politika, gospodarstvo, poduzetništvo i dr. Za ovu prigodu izdvojiti će se pojedini slučajevi koji upućuju na zanimljivo ponavljanje povijesti glagoljaštva, tj. upućuju na neke zajedničke značajke nekadašnje i suvremene glagoljaške prakse.

Kraljica i predsjednica

U zlatnome dobu glagoljaštva (14. i 15. st.) vijest o jedinstvenoj privilegiji koju su uživali Hrvati – katoličkoj liturgiji na jeziku koji nije latinski nego (crkveno)slavenski, posredovanoj glagoljičkim pismom – stigla je do češkoga kralja i cara Svetoga Rimskog Carstva Karla IV., ali i do poljske kraljice Jadvice. Jadviga je bila kći hrvatsko-ugarskoga i poljskoga kralja Ludovika I. Anžuvina i Elizabete Kotromanić, kćeri bosanskoga bana Stjepana I. Kotromanića.

Ta „pobožna i izvrsna” kraljica, kako je nazivaju povijesni izvori, osnovala je slavenski samostan Sv. Križa u Krakovu, po uzoru na onaj koji je u Pragu osnovao Karlo IV. i pozvao hrvatske glagoljaše da se nastane ondje, šire i poučavaju glagoljičku pismenost. I Jadviga i Karlo IV., smatra povjesničarka J. Verkholantsev, bili su motivirani kulturno-političkim ciljevima. Jadvine je ciljeve identificirala kao podsjetnik na superiornost slavenskoga kršćanstva u kontekstu sukoba s (germanskim) Teutonskim redom te kao ekumensko pružanje ruke pravoslavnim Rusinima u poljskome kraljevstvu. Upravo je crkvenoslavenski jezik bio dodirna točka pravoslavlja i katoličkoga glagoljaškog obreda.

Imajući na umu poljsku kraljicu, teško je ne zapaziti suvremeno glagoljanje predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar-Kitarović, i to u dvjema vanjskopolitičkim

* Ana Šimić viša je znanstvena suradnica u Staroslavenskom institutu u Zagrebu.

prilikama. Kao što je nekad Jadviga u glagoljici i glagoljaštvu prepoznala most za suradnju između katoličkih Poljaka i pravoslavnih Rusina, možda je, i ne sluteći, na istome tragu bila i prva hrvatska predsjednica, koja je za dva susreta sa srpskim kolegom Aleksandrom Vučićem, jednom u Beogradu, a drugi put u Zagrebu, odjenula sako i kaput s glagoljičkim natpisom.

Na rukavima obaju odjevnih predmeta ušiven je glagoljički natpis. Kad je pri posjetu bila gošća, predsjednica se odlučila za *ljubav*, dok se u ulozi domaćice priklonila *hrabrosti*. Da nije riječ o slučajnosti, nego o svjesnome modnom odabiru potvrdila je izjavom:

„Na mojim rukavima danas je pisalo *hrabrost*. Nadam se da će sljedeći put pisati *mudrost*“, te objasnila da je „velika obožavateljica motivacijskih poruka“.

Kao što bi južnoslavensko obiteljsko nasljeđe kraljice Jadvice dijelom moglo objasniti njezino zanimanje za glagoljaštvo, jednako se ne može zanemariti ni to da je predsjednica podrijetlom s Grobinščine, a u Grobniku je neko vrijeme i stanovala. Kraj je to u kojemu je svojedobno pop Martinac ispisivao glagoljički *II. novljanski brevijar* (1495.), u koji je umetnuo potresan zapis o bitci na Krbavskome polju i Osmanlijama koji *nalegoše na jazik hrvatski*.

Ne više stoka, nego ljudi

Povijesni glagoljički natpisi i dokumenti mogli su se čitati na nepokretnim podlogama (kamenu ili zidu) te na pergamentu i papiru. Posebnim postupkom guljenja, sušenja, rastezanja, brušenja, glačanja i podmazivanja kože sitne stoke, tj. ovaca i koza, nastao je pergament, trajna, čvrsta te i danas iznimno cijenjena pisuća podloga. Zbog toga ne čudi što se, primjerice, dobitnicima Nobelove nagrade za književnost uručuje upravo pergamentna diploma.

U srednjemu se vijeku pergament proizvodio u samostanima, ali su i pojedini pisari glagoljaši bili kožari, tj. proizvođači pergamenta. To se vjerojatno odnosi i na Vida Omišljanina, pisara *Brevijara* (*Vida Omišljanina*), opsežnoga glagoljičkog kodeksa iz 1396.

godine, teškoga gotovo 10 kg. Branko Fučić izračunao je da je za toliki kodeks životom platilo 117 ovaca, od čijih se oderanih koža izradio pergament, po kojemu je marljivi Vid iz Omišlja ispisivao tekstove na uglatoj glagoljici.

Suvremeni glagoljički natpisi također se mogu čitati na koži, ali ovce i kože mogu biti mirne. Zbog kože na kojoj se u 21. stoljeću piše glagoljicom, zapravo nitko nije u (izravnoj)

životnoj opasnosti, premda sam postupak nije bezazlen i može biti prilično bolan. Također se započinje odstranjivanjem rožnatih tvorevina epiderme, čišćenjem i podmazivanjem. Ispisivanje glagoljičkoga natpisa na toj koži, kao i nekad na ovčjoj i kozjoj, traži vještu,iskusnu i mirnu ruku. Takvi su natpisi dostupni samo punoljetnim osobama. Riječ je, dakako, o glagoljičkim tetovažama.

Ako je vjerovati Amy Winehouse („Tetovaže su način trpljenja za nešto što vam mnogo znači.”), onda današnje tetovirane „glagoljaše” malotko može nadmašiti u ljubavi prema glagoljici. Za njih glagoljica

nije samo pismo kojim prenose svoju tetoviranu poruku: i sama je glagoljica već poruka za sebe. Ona svakomu natpisu pridaje slikovitost i estetičnost, a često se uzima i kao simbol hrvatskoga identiteta.

Što najčešće tetoviraju Hrvati koji vole glagoljicu? Uočljivo su zastupljena imena: antroponimi (najčešće imena djece, ali i majke, partnera i partnerice), toponimi (imena rodnoga mjesta ili grada) te imena različitih zajednica i organizacija (npr. ATJ Lučko, Dinamo, Armada i sl.). Osim imena, bilježe se pojmovi, misli i kraći zapisi važni nositelju tetovaže i vezani za osobni sustav vrijednosti:

ŽIVILA MOJA FAMILIJA, NEMA PREDAJE, ČAST – PRAVDA, BOG I HRVATI, SNAGA VOLJE, SAMO BOG NEK MI SUDI, BUDA'S BABE
i dr.

Posljednji natpis (*Buda's babe*) svjedoči i o tome da se danas uglavnom glagoljicom piše i neslavenski, engleski jezik.

Kao što je u srednjovjekovnome razdoblju bilo dvopismenih i dvojezičnih natpisa, poput Valunske ploče (11. st.), ima ih i danas. Na Valunskoj je ploči isti nadgrobni tekst zabilježen latinskim jezikom i latinicom te glagoljicom i crkvenoslavenskim jezikom. Slično tomu, mogu se naći dvojezične i dvopismene tetovaže. Tako je, primjerice, na jednoj engleskim jezikom, čija je funkcija danas slična onoj koju je u srednjemu vijeku

imao latinski, i latinicom istetovirano *Work hard* i *Play hard*, dok su ispod uglatom glagoljicom tetovirane riječi *vjera, ljubav, nada* i *snovi*.

Na (vlastitim) pogreškama (najbolje) se uči

Skromnost i jednostavnost temeljne su odlike srednjovjekovnih pisara glagoljaša. Iščitavamo ih iz zapisa i bilježaka razasutih po kodeksima koje su ispisivali i prepisivali. Nerijetko su se identificirali kao oni kojima je *zemlja mati, otačastvo grob, a grijesi bogatstvo*. Osim toga, nisu se propustili ispričati za pogreške u pisanju. Na marginama *Bribirskoga brevijara* (1470.) pisar je moguće poteškoće u čitanju opravdao svojim zemljoradničkim aktivnostima:

To ja pisah Mikula Ugrin na dan svetoga tela a ako je ruka kriva ali nij nego motika.

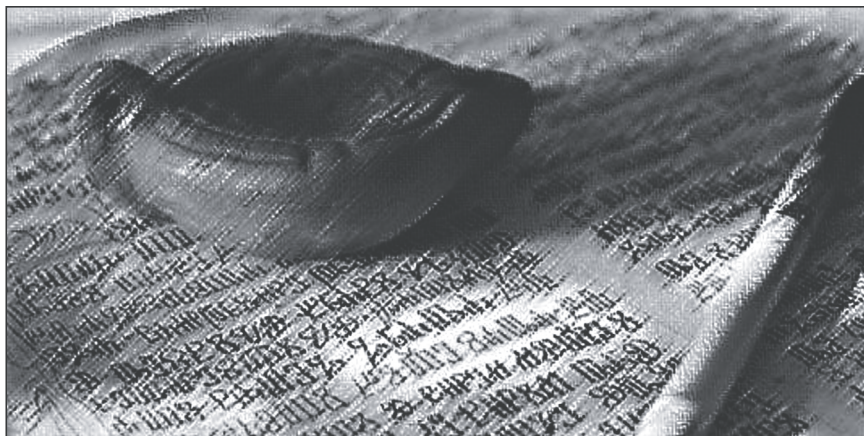
Šimun će pak Klimantović (15./16. st.) za sebe reći:

Ni pisac ni pod piscem pisac, ne učih bo se pri meštru piscu pisati ni od pisca prijah nauka.

Budući da glagoljaši nisu mogli računati na urednike, lektore i korektore, nego samo na svoju *ruku grišnu*, ne čudi da u prijepisima nalazimo pogrešno upotrijebljena slova, izostavljena slova, riječi, pa i veće dijelove teksta. Nerijetko bi i sami pisari, uočivši pogrešku, precrtali sporan dio i nastavili dalje.

Da se najbolje uči na vlastitim pogreškama, pokazuju nam suvremeni glagoljaši. Njihovi su zapisi kraći od onih koji su nastajali u povijesti glagoljaštva, pa im neće nedostajati riječ ili dio teksta. Najčešći su im propusti izostavljeno ili pogrešno upotrijebljeno glagoljičko slovo. U već navedenoj engleskoj glagoljičkoj tetovaži očekivao bi se slijed *Buddha's babe* (umjesto *Buda's babe*) ako je tetovirana dama mislila na osnivača budizma. No ovdje treba dopustiti i mogućnost umjetničke slobode, tj. svjesnu „simbiozu” hrvatskoga i engleskoga jezika. To je manje vjerojatno u tipičnim pravopisnim boljkama domaćih ljubitelja glagoljice, koje su zapravo slične onima koje se pojavljuju i u latinici. Najproblematičnije je zapisivanje palatala *č* i *ć*, odnosno uporaba glagoljičkih slova *črv* i *šta*, npr. *pomoću* umjesto *pomoću*. Zbunjuje i samo *šta*, pa se katkad upotrijebi umjesto *ša*, npr. *dišćem/ /dištem* umjesto *dišem*. Slične se pogreške mogu dogoditi i na službenim glagoljičkim natpisima lokalnih samouprava na tradicionalno glagoljaškim područjima. Zasada je nepoznato je li suvremenim glagoljašima kriva motika ili što drugo, ali takve pojave, u kontekstu tisućljeća hrvatskoga glagoljaštva, valja gledati kao potvrdu kontinuiteta glagoljaške prakse i njezinih značajka.

Čija je glagoljica?

Na jednoj objavi Facebookova profila Staroslavenskoga instituta našla se fotografija tetovaže s glagoljičkim natpisom *Armada – Rijeka*. Dva su komentara, osim upozoravanja na „pogrešku” u uporabi *đer-va*, upitala i zašto se tetovažama uopće daje na važnosti.

Takav stav, međutim, otkriva nedovoljno poznavanja statusa glagoljice u općeslavenskome i hrvatskome svijetu. Obla glagoljica nije bila namijenjena političkim ili kulturnim elitama onoga vremena. Upravo suprotno, kao što je jednom davno prije njih sv. Jeronim Dalmatinac napustio Rim kako bi dovršio svoje životno djelo, *Vulgatu*, tako su i Ćiril i Metod napustili učeni i moćni svijet carigradskoga dvora. Svoju jedinstvenu priliku za stvaranje povijesti prepoznali su u opismenjavanju dalekih i neukih Slavena.

Slično tomu, uglata glagoljica i tekstovi njome posredovani bili su namijenjeni ponajprije onima manje privilegiranim: pismenima koji nisu poznavali latinski jezik, službeni jezik srednjovjekovne Europe, i nepismenima, kmetovima i pučanima. O tome svjedoči i zapis iz hrvatskoglagoljičkoga *Koluniće-va zbornika* (1458.): *Se knjigi jesu učinjene veće za pripročih nego za kavčena-ov ki znaju pisma*. Istina je da su prosvijećeni velikaši cijenili i podupirali glagoljaštvo, ali ono je u svojoj biti bilo i ostalo pučko, tj. narodno.

Ako će se već govoriti o tome gdje je „prirodno stanište” glagoljice, onda je to više mišica vatrenoga *Fjuman-ana* nego radni stol doktora znanosti; to je više kvartovski zidić nego platno akademskoga slikara. Zato i raduje što ona tamo jest. Upravo je takva uporaba dokaz njezina opstanka i živosti. Upravo je to potvrda da je za Hrvate glagoljica – sjevremena.